

BOGNER MÁRIA MARGIT ÉS KASZAP ISTVÁN KULTUSZAI A MAKROTÓL A MIKRO OLVASATIG

E tanulmány az OTKA kutatásom eredményeinek összefoglalását tartalmazza, amelynek célja a két világháború közötti római katolikus vallási kultuszok feltárása volt.¹ Különösen olyan személyek tiszteletére koncentráltam, akik ma már elfeledettek. A kutatásban a leghangsúlyosabb, a legjobban dokumentált a Kaszap-kultusz volt, de igyekeztem feltárni Bogner Mária Margitnak és Torma Kálmánnak a tiszteletét is. Rávilágítottam a kultuszokban kulcsszerepet játszó személyek közötti kapcsolatokra, így tárva fel, hogy ezeket kik hívták életre. Ezen túlmenően azt is vizsgáltam, hogy az ő tollukból milyen életrajzok születtek, illetve ezekben a tisztelet középpontjában álló személyek életútját miként aktualizálták. Továbbá a hitbuzgalmi értesítőkből közölt imameghallgatások segítségével azt is elemeztem, hogy a hívők milyen olvasatát alakították ki a kultuszoknak. Az előbb említett kérdéseket tárgyaló írásokat már a kutatás korábbi fázisában publikáltam, így ezek eredményeit a jelenlegi záró tanulmány csak kivonatossan tartalmazza.² Ebben az írásban a kultusz egyéni fogadtatásának a feltárása az újdonság, amelynek forrása a korábban publikált tanulmányoktól eltérően nem imameghallgatás, hanem egy római katolikus lány által vezetett napló.

Vallási kultuszok a két világháború között

Az 1930-as évek közepén a vallási kultuszoknak egy új, modern hulláma jelent meg Magyarországon, amelynek középpontjában kortárs személyek álltak, mert a magyar jezsuiták körében megjelent az igény, hogy ne csupán történelmi személyek kerüljenek felmutatásra, hanem kortársak is. Ez a törekvés hívta életre a vallási kultuszok új hullámát, amelynek középpontjában három személy állt: Bogner Margit vizitációs apáca, Kaszap István és Torma Kálmán jezsuita novíciusok. Mindhárman nagyon fiatalon, hosszú szenvedést követően hunytak el: Bogner huszonnyolc, Torma huszonhárom, Kaszap István tizenkilenc éves korában. Közvetlenül a halálukat követő évben már megjelentek a biográfiáik. Bogner Mária Margit életrajza 1934-ben, Kaszap Istváné 1936-ban, Torma Kálmáné pedig 1938-ban látott napvilágot először.

1 A kutatás az OTKA NK 81502 támogatásával valósult meg.

2 A jelenlegi áttekintés alapjául szolgáló korábbi tanulmányok: KUNT 2012a. 75-93., KUNT 2012b. 104-119., KUNT 2009. 161-179.

1937 decemberében hármuk közül elsőként Bogner Mária Margit boldoggá avatási eljárását indította meg Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök. A fent részletezett törekvések csúcspontja 1938 májusában volt. Ekkor a Hősök terén az eucharisztikus kongresszus megnyitóbeszédében Pacceli Eugenio bíboros pápai legátus Bognert már az Árpád-házi női szentekkel állította párhuzamba, Szent Erzsébet után említve őt meg.³

Az 1930-as évek közepén indult kultuszok azonban eltérő pályákat futottak be. Azok, amelyeknek alapjait még a kongresszus éve előtt lerakták, azaz kiadták az életrajzokat, később országos szintűvé bővültek. Így Bogner és Kaszap esetében a boldoggá avatási eljárás megindulását követően a hitbuzgalmi értesítők is megjelentek: 1941 novemberében Kassán pedig *Margitvirágok* címmel Bogner újsága, pár hónappal később 1942 februárjában Székesfehérváron pedig a *Kaszap István Lapja* indult útjára. A Torma-kultusz az előbbiekhöz viszonyítva később indult, és az életrajz csak az eucharisztikus kongresszus évében jelent meg. Ügye a boldoggá avatási eljárásig sem jutott el, ebből következően hitbuzgalmi értesítője sem volt, amelynek célja tiszteletének a terjesztése és dokumentálása lett volna. Az életrajzok megjelenésén jól lemérhető az egyes kultuszok eltérő fogadtatása és kiépültsége. 1944-ben az *Egy sír a Duna fölött* című Bogner-életrajz hatodik kiadása látott napvilágot, míg Tormának *Himnusz a kereszten* című élettörténete még csak második kiadásban volt kapható, azonban egy évvel korábban Kaszapnak *Életet Krisztusért* című biográfiája már a tizenhetedik megjelenését érte meg.⁴ A fentiek következtében a későbbi áttekintés elsősorban a Kaszap-kultuszára, másodsorban pedig Bogner tiszteletére fog fókuszálni, Torma kultuszáról csak érintőlegesen lesz szó.

Források I. Életrajzok⁵

A szerzők – jezsuiták

A kultuszok terjesztésében kulcsszerepet játszó – egyházilag jóváhagyott – három életrajz mindegyike (közvetlenül vagy közvetve) a jezsuita rend tagjaihoz kötődik: Kaszap István és Torma Kálmán jezsuita novíciusok voltak, ez a kapcsolat azonban a vizitációs apáca esetében első látásra nem ilyen egyértelmű.

Mindhárom kultusz ugyanazon közösségből indult ki, amely a magyar jezsuitákhoz, pontosabban pedig a Manréza, a Jézus Társasága első hazai lelkigyakorlatos és újoncházához kötődött, amely 1927-ben létesült Budapesten.⁶ Az egyértelműen jezsuita kötődésű személyeknél (Torma, Kaszap) kezdetben a Manréza van feltüntetve kiadási helyként, tehát egy szűk közösség házi nyomdájából indult útnak a tiszteletük.

³ CsÁVOSSY 1941. 5.

⁴ CsÁVOSSY 1944., CSER 1944., ENDRÓDY 1943.

⁵ A jelenlegi tanulmányban csak a legfontosabb életrajzokat tárgyalom, a világi szerzők tollából származó biográfiákat már máshol tárgyaltam. KUNT 2012a. 104-119.

⁶ KatLex VIII. 587.

A jezsuiták e szűk közösségét jól illusztrálja, hogy az életrajzírók és a későbbi kultusz középpontjában álló személyek mind ismerték egymást. Részből Csávossy Elemér örökségéből épült fel a zugligeti újoncház, aki egyben Bogner Mária Margit lelki vezetője és későbbi életrajzírója is volt. A jezsuiták újoncháza eredetileg az egykori érdi Károlyi kastélyban volt egészen addig, amíg a magyar Manréza fel nem épült. Csávossy támogatta a vizitációs rend magyarországi megtelepedését is, amely miután a jezsuiták kiköltöztek, megkapták az apácák az érdi kastély épületét. Bogner az ő közbenjárására lett vizitációs apáca és kultusza is ezért kötődött Érdhez.

Endrődy László jezsuita papnövendék volt a Manrézában, és Kaszap újoncmestere kérésére írta meg a fehérvári novícius életrajzát, akit személyesen ismert.⁷ Torma Kálmán 1933 nyaratól volt a Manréza lakója, míg a fehérvári Kaszap egy évvel később érkezett ide (azonban betegségei miatt itt jóval kevesebb időt töltött). Kaszap István és Torma Kálmán, ha egy rövid találkozás erejéig is, de ismerték egymást. Torma a fehérvári egykori novíciustársa halálát követően fél évvel már olvasta kéziratként az Endrődy-féle Kaszapról szóló életrajzot. Torma biográfusa, Cser László, ugyancsak 1933 nyarán lett a rend tagja és a Manréza lakója.⁸

E kapcsolati háló középpontjában kétségtelenül Csávossy Elemér áll, akit mindannyian ismeretek személyesen. Hiszen a húszas évek közepétől a harmincas évek derekáig ő volt a magyarországi jezsuita rendtartomány provinciálisa, azaz tartományfőnöke.⁹

Az életrajzok narratívaépítési technikái

A következőkben egy általános áttekintést kívánok nyújtani a kultusz megalapozásában létfontosságúnak tartott fent említett életrajzokról, abból a szempontból, hogy az életutat miként beszélik el a szerzők.

A biográfusoknak a múltból alkotott felfogása alapvetően meghatározta, hogy az életrajz középpontjában álló egykori cselekvő személyt hogyan ábrázolja. Ezekre döntően a teocentrikus szemlélet a jellemző, amely szerint Isten a történelem ura és irányítója, s így jelenik meg a biográfiákban is.

Az Bogner, Kaszap és Torma életének értékelésekor és értelmezésekor egy mögöttes jelentést is megvilágítanak a szerzők. Az életrajzoknak fő feladata ennek a mögöttes akarathoz – azaz Isten sorsformálásának – a bemutatása, felmutatása az olvasó számára. Az egész élettörténet ezáltal nyer jelentést, értelmet. Az életútnak a fenti, mögöttes jelentése nemcsak Torma életrajzában látható, hanem számos ponton a Bogner-biográfiájában is. Ezekben az esetekben a szerző az egyes eseményeket az isteni beavatkozás példájaként írja le.

A fenti történelemszemlélettel áll összefüggésben az „életrajzíró feladatainak” definiálása is, amelyeknek elsődleges célja az Isten történelemformáló tetteinek

7 ARATÓ 1997. 97.

8 KatLex II. 418., KatLex III. 107.

9 KatLex II. 392-393.

dokumentálása, felfedése a múlt egy szereplőjének életútján keresztül. Ez legvilágosabban Cser László Torma Kálmán életrajzának második kiadásához készült előszavában érhető tetten, amelyet Endrődy László jegyzett, aki néhány évvel korábban írta meg Kaszap István életrajzát: *„Felemelő érzés, amikor egy életrajz lapjai mögül kibontakozik az olvasó előtt magának az életnek mély sorsszerűsége. Még csodálatosabb, ha megmutatkozik, hogy az életsorsot a legszentebb és legjóságosabb kéz: Isten mindenható keze tartja, vezérli.”*¹⁰

Jellemző, hogy az életpályának tulajdonított értelmet, s az életút végét gyakran már a történet kezdetétől, tehát születéstől, kisgyermekkortól elkerülhetetlennek tartja a biográfus. Ennek fedezi fel bizonyos jeleit az életút bemutatás során az egyes események interpretálásánál, párhuzamba állításánál: pl. dátumok értelmezése, vélt vagy valós tulajdonságok visszavetítése a korábbi életszakaszokba. Csávossy Bognerről szóló életrajzában ilyen, az életút végkifejletét előrevetítő fejtegetést láthatunk. A szerző értékrendje szerint az életút kitüntetett szakaszához (apácaság), eseményéhez (szenvedése és halála) köt jóval korábbi történéseket, tulajdonságokat, azokat már egyfajta előjelként értelmezte.

Bogner élettörténetének Csávossy-féle előadása sokkal kevésbé szenvedéstörténet, mint az Endrődy-féle Kaszap-életút. Utóbbiban ezen túlmenően a jellembeli fejlődés a nyomatékos. A műtétet, a szenvedéseket és a kísérő testi elváltozásokat egészen aprólékosan, élethűen írja meg Endrődy. Külön részletezve az egyes operációkat, illetve az azokkal járó fájdalmakat, hogy így is bizonyítsa az olvasó előtt a novícius hősies szenvedését, a Bogner-féle életrajzhoz hasonlítva egészen plasztikusan írja le azokat. A végkifejlet előrevetítése csak egészen elvétve, nyomokban lelhető fel Endrődynél, így például a novícius misszióba vágyódását is így interpretálja. Jóval nagyobb teret szentel a könyvében a novícius útkereséseinek, kísérletezéseinek, botlásainak. Összességében kevésbé egyértelműen determinista történetészövessel beszél el Endrődy Kaszapnak az életrajzát, mint Csávossy Bognerét.

Kaszap Endrődy által megrajzolt életét a pozitív és a negatív ellentétére építi fel. Ez a fejlődési ív egyértelmű Endrődynél, ami egyfajta negatív és pozitív között való hullámzásként jellemezhető egészen addig a pontig, amíg az életrajz központjában álló személy el nem dönti véglegesen a hivatását. A gyerekkortól a halálig tartó életszakaszt, a negatívból pozitív irányba mutató jellemfejlődésként írja le Endrődy.

Források II. A hitbuzgalmi értesítők: Margitvirágok, Kaszap Istán Lapja

Bogner hitbuzgalmi értesítője a Margitvirágok egyedévenként megjelent meg 1941 novemberétől rendszeresen Kassán, majd Szegeden, 1942 és 1948 között pedig Budapesten. A lapot Vilkovszky Armandné szerkesztette és az UNUM

¹⁰ CSER 1944. 5.

társaság titkára, amely ugyancsak a jezsuitákhoz kötődött.¹¹ A társaságot alapító Mester Margit Mária, (akárcsak Bogner) Csávossy Elemér tanácsának megfelelően lépett be jelöltként a vizitációs rendbe 1928-ban. Bognert, akivel nagyjából egykorú volt, személyesen is jól ismerte, mert szobatársa volt az érdi vizitációs rendházban.¹²

1942 februárjától ugyancsak negyedévenként látott napvilágot a Kaszap István Lapja, amelynek kiadásáért és a szerkesztésért Vadász József felelt. A lap szerkesztőit az ő kivételével nem ismerjük.

Mindkét hitbuzgalmi értesítő egyházi jóváhagyással jelent meg, így ha az abban megjelenteket hivatalos egyházi véleményeknek nem is tekinthetjük, de bizonyára a cikkek és a híradások azzal ellentétesek nem lehetnek, attól radikálisan nem térhettek el. Mindkét esetben a lap indulásának célja a kultusz terjesztése, másrészt pedig a boldoggá avatási per során az imameghallgatások közzététele, ezzel is dokumentálva Bogner és Kaszap tiszteletét.

A hitbuzgalmi értesítőben megjelent cikkek és imameghallgatások elemzéséből kirajzolódik, hogy Bogner és a Kaszap kultusz üzenete és fogadtatása gyökeresen eltért egymástól. Hiszen a Kaszap-kultuszt gyökeresen átformálta a világháborúba való belépés, ami egyben új lendületet adott terjedésének és a privát tiszteletben számos új elem megjelenését is eredményezte. A privát kultuszban megtalálható a minden körülmények között segítő Kaszap-kép terjedését serkentette a lap is, amely olyan imameghallgatásokat, amikor a fohász csak részben talált meghallgatásra, egyáltalán nem közölt. Így vált elsősorban a fronton küzdő katonák számára olyan kapaszkodóvá, amely minden válságosként megélt szituációban segítségükre lehetett.

A Margitvirágokban megjelenő cikkekről ugyanez nem mondható el. Ezek szerint a világháború teljes mértékben érintetlenül hagyta tiszteletét. Életútjának tulajdonított jelentés aktualizálása nem jelentik meg. Minden bizonnyal ezen aktualizálás elmaradása áll a mögött is, hogy a világháború alatt Bogner kultusza elhalványodott a Kaszapé mellett, mert a kortársakat érő kihívásokra és félelmekre a tisztelete nem tudott választ adni. Kaszapot a háború alatt – amikor a tisztelete a fénykorát élte – a hitbuzgalomi értesítője oly módon jelenítette meg, amely a hívók igényeihez alkalmazkodott. Azaz többnyire – a lap szerkesztőinek hallgatólagos jóváhagyásával – védőszentként tekintettek rá. Másrészt a szenvedések elviselésének üzenete nagy tömegeket tudott megszólítani. Végül pedig mint jezsuitára, Jézus katonájára lehetett tekinteni. Mindezek az olvasatok egyáltalán nem jelentek meg a Margitvirágokban, azaz esetében nem sikerült az apáca életútjának olyan értelmezését kialakítani, amellyel az általános keresztény értéken túlmenően az aktuális kihívások közepette a hívók azonosulhattak volna. Ezt alátámasztják a Margitvirágokban megjelenő imameghallgatások is, amelyekből a háborús védangyalként való megjelenítése csak elvétve tűnik fel. Így Margitvirágokban nemcsak a világháborúval kapcsolatos cikkek hiányoznak, hanem a

11 *Margitvirágok*. Bogner Mária Margit Lapja, 1942. 3. sz. 8., KatLex XIV. 550.

12 KatLex VIII. 995.

frontról beküldött imameghallgatások is. Ennek következtében a későbbiekben kifejezetten Kaszap kultusza fog az elemzések középpontjában állni.

Az imameghallgatásoknak csak a hitbuzgalmi értesítőben közzétett változatai állnak rendelkezésünkre. Így, hogy azok esetlegesen átestek-e szerkesztésen, változtatáson, csak részben sejthető. A rövidítés egyértelműen tetten érhető, amikor a lap egyik számában csak a lényegi mondatokat közlik, míg a következőben hosszabb terjedelemben. Emellett minimális kiegészítéseknek lehetünk tanúi, amelyekben valamilyen plusz információt közölnek a szerzőről, általában a foglalkozását adva meg, és ezt követi az imameghallgatás szövege.

Az imameghallgatások szerkezetét tekintve szinte mindegyik azonosan, sablonszerűen épül fel. A lap elvárásaink megfelelően a válságos szituáció részletes bemutatásával kezdődnek. Bizonyos esetekben hosszasan elemzik a földi „hatóságok” – pl. kórházak, bíróság – tehetetlenségét. Majd ezt követően térnek rá a segítségkérésre s annak formájára – bizonyos kultusztárgyak használatára –, illetve az azt követő gyors természetfeletti segítségre. Végül megemlítik, hogy milyen fogadalmat tettek Bognernek vagy Kaszapnak az esetleges segítség esetére, és azt miképpen, hogyan kívánják beváltani. Különösen gyógyulások esetében hangsúlyozzák, hogy az orvos nem tudott magyarázatot találni a jelenségre, vagy azt, hogy tőle ilyen jellegű igazolást is kértek bizonyítás céljából. Annak érdekében, hogy ezek a perben felhasználhatóak legyenek. A lap is buzdítja az olvasókat, hogy feltűnő gyógyulások esetén kérjenek orvosi nyilatkozatot arról, hogy szakmai magyarázatot a gyógyulásra a doktor nem tudott adni.

A két világháború közötti vallási kultuszok mélyebb kutatásának a legfőbb nehézsége a további források hiánya. Hiszen a kultusz makroszintjének a feltárásához az életrajzokon és a hitbuzgalmi értesítőkn túlmenően alig-alig áll rendelkezésre forrás. Említhetném még itt, a képeslapokat és alkalmi bélyegeket, azonban ezek a kutatás kérdésfeltevése szempontjából kevésbé hasznosak. A többi forrás, így az eredeti imameghallgatások sem kutathatóak Kaszap és Bogner esetében. Míg a hitbuzgalmi értesítő és az életrajzok segítségével a kultusz intézményesülése nagyjából felvázolható, addig annak a második világháború alatti fogadtatása – tehát a mikroszint – csak a lapban közölt imameghallgatásokra támaszkodva tárható fel.

A kultusz recepciója I. – Kaszap privát tisztelete az imameghallgatásokban

A hitbuzgalmi értesítő alapján különbözött a lap által elvárt és az imameghallgatásokban tükröződő privát, magánjellegű Kaszap-tisztelet, amely elfogadta és átvette az egyházi kultusz bizonyos elemeit. Azonban az egyéni kultuszgyakorlat az előírt formáktól gyakran gyökeresen eltért, hiszen többnyire tovább fejlesztette azt, bizonyos tartalmak pedig az átvétel során módosultak, így az abban szerepet játszó tárgyakat pl. az ereklyéket, a képeslapokat – eredeti funkciótól eltérő célokra használta fel. Az intézményes kereteken túllépve nem ragaszkodott a

hivatalos formák és tartalmak. A kultuszhoz kötődő egyes szavakat, tárgyakat új jelentéssel, más tartalommal ruházott fel a tömeges privát gyakorlat, így bizonyos esetekben az eredeti tiszteletnek új formát és más értelmet adva.

Az intézményes és a privát kultusz közötti differenciát az egyes fogalmakhoz kötődő eltérő tartalom is jelzi, úgymint a *szentségről*, illetve a *csodáról* alkotott különböző felfogás. Az imameghallgatások szövegein is felismerhető, hogy a privát gyakorlat másként kezelte a szent fogalmát. A boldoggá avatás folyamata éppen hogy csak megkezdődött, ennek ellenére a privát gyakorlat már szentként tekintett rá. A magánjellegű tisztelet a szent fogalmát sokkal tágabban, rugalmasabban értelmezte, s az egyházi törvények szigorát és kötöttségét figyelmen kívül hagyta. Így Kaszap elsősorban mint „védőszent” jelenik meg az imameghallgatásokban.

Ezzel összefüggésben áll a formális kötöttségektől eltérő *csodafogalom* is, amely szinte minden ügyes-bajos esetben bekövetkező pozitív változást csodának nevez, hiszen az imameghallgatást beküldők az eseményt rendkívüli élményként élik meg. A lap ezt a tendenciát ellensúlyozandó minden számában közli, hogy: „Az itt közölt eseteket tehát nem mint csodákat, hanem csakis mint imameghallgatásokat terjesztjük elő”.¹³

A lapnak beküldött levelekben lecsapódó magánjellegű Kaszap-kultusz ellen szinte minden évben közzétett a hitbuzgalmi értesítő olyan írásokat, amelyek, ha nyíltan nem is támadták a híveknek ilyen formában megnyilvánuló tiszteletét, de megpróbálták azt hivatalosan, az egyház által előírt mederbe terelni. Ezzel a céllal jelent meg már az első évben *A helyes és helytelen tisztelet* című cikk, amely minden valószínűséggel azokra az imameghallgatásokra utal, amelyek csupán Kaszap Istvánhoz fordultak fohászukban.¹⁴ Ezzel a gyakorlattal szemben kiemeli a cikk, hogy csak a közbenjárását lehet kérni, az imákban nem lehet kizárólagosan hozzá fordulni. Másrészt aláhúzza, hogy a fő célja a szentek tiszteletének nem a bajban történő segítségül hívása, hanem példájuk, erényeik követése. Az 1944-ben napvilágot látott *Kaszap István ereklyék* című cikk úgyszintén röviden elítéli azt a privát gyakorlatot is, amely bajelhárító tárgyként tekintett azokra.¹⁵

Az imameghallgatások szerint a katonák és a hozzátartozók a kiszámíthatatlan és bizonytalan feltételek között Kaszapa, mint a földi viszonyok fölött álló, az egyes eseményeket irányító vagy azokra befolyást gyakoroló pártfogóra tekintettek. Így a bevonuló katonáknak védőszentet választottak, akinek az oltalma alá helyezték a háborúban. A hitbuzgalmi értesítő vagy a világi kezdeményezések által terjesztett és valamilyen módon Kaszaphoz kötődő tárgyak is – fénykép vagy életrajz – hasonlóan védőfunkciót tölthettek be a fronton.

Összességében tehát a hitbuzgalmi értesítő alapján nem beszélhetünk egységes Kaszap-kultuszról, hiszen annak számos párhuzamos olvasata élt egymás mellett, amelyeknek kölcsönhatásaként alakultak a tiszteletadás különböző formái. A hivatalos egyházi kultusz a hitbuzgalmi értesítőben közzétett cikkeken jelent meg, amelyeket általában egyházi személyek (jezsuiták) írtak. A vizsgált

13 *Kaszap István Lapja*, 1942. 4. sz. 5.

14 *Kaszap István Lapja*, 1942. 4. sz. 1.

15 *Kaszap István Lapja*, 1944. 3. sz. 8.

periódusban a hívek elé táruló Kaszap-képet igyekezett a lap úgy átszínezni néhány cikkben, hogy azzal támogassa az aktuális katonai erőfeszítéseket, átértelmezve a szenvedések elviselésének hőseként, példaképeként megjelenített ifjú novícius életét. Ettől eltérnek az imameghallgatásokban kitapintható, a hívek körében élő privát tiszteletadás fajtái, amelyek az egyházi kultuszt átvették, de részben-egészében át is formálták. Többek között a kultusztárgyaknak gyógyító, bajelhárító, védelmező szerepet tulajdonítottak. Így a Don-kanyarban küzdő magyarok „védőszentjeként” tekintettek rá, akinek a zubbonyzsebbe tett képével indultak a honvédek a frontra és a csatákba. A lap által felvázolt kép ilyen tiszteletformákat és jelentéseket eredetileg nem tartalmazott. Ennek ellenére ezeket az értesítő részben elfogadta, hiszen a leveleket megjelentette, de saját eszközeivel a hivatalos elvárásokhoz igyekezett azokat közelíteni. Eltérő Kaszap-kép lebegett a világi komplementer kezdeményezések előtt, amelyek a lap által indítottakhoz hasonló, azzal párhuzamosan élő világi tiszteletformákat hívtak életre. E kultuszformáló erő szerepelői a hívek tömegére elsősorban, mint piacra tekintettek, s azoknak vélt vagy valós igényeit igyekeztek kielégíteni. A hívek nem választották el élesen egymástól az egyház által jóváhagyott és a komplementer kezdeményezéseket.¹⁶

A kultusz recepciója II. – A Kaszap tisztelete egy napló tükrében

A kutatás célja volt a hívek kortárs recepciójának a feltárása is a második világháború alatt. A hitbuzgalmi értesítőben közölt korábbiakban bemutatott leveleken és imameghallgatásokon túl valójában ennek a kérdésnek a vizsgálatára nincsen forrás, mert az eljárás eredeti anyagai és dokumentumai nem kutathatóak. Ennek következtében homályban marad például, hogy a híveknek milyen gondolataik voltak az életrajzok olvasása kapcsán, vagy, hogy miként vélekedtek a novícius személyéről. A korábbi levélrészletek rendkívül rövidek, ráadásul nem tudni, hogy pontosan milyen változtatásokon estek keresztül a megjelentetés előtt. A lapban kivonatossan közölt imameghallgatások sajnos csupán a felszín vizsgálatát teszik lehetővé, azt pedig nem, hogy a katolikus hívek számára milyen jelentéssel bírt egy új kultusz megjelenése.

A fenti kérdések megválaszolására, és a kultusz egyéni fogadtatásának vizsgálatára rendhagyó módon egy magántulajdonban lévő kéziratos naplót használok fel forrásul. Szerzője egy nyírségi faluban élő római katolikus leány, aki Budapesten cselédként szolgált. Feljegyzéseit – amelynek sajnos egy része megsemmisült – húsz éves kora körül kezdte el vezetni. A naplóírást elsősorban az a vágy motiválta, hogy író legyen, és a feljegyzések vezetését erre a pályára való felkészülésként élte meg. Azt, hogy számára mit jelentett az, hogy 1943-ben Kaszap István tisztelője lett, csak olyan módon érthető meg, ha röviden az egész világgépét

¹⁶ Minderről bővebben: KUNT 2012a 75-93.

bemutatom. Azaz, hogy miképpen képzelte el az őt körbevevő (élesen még az elemzés szintjén sem elválasztható) transzcendens és társadalmi környezetet.

Első lépésben ez utóbbi kapcsán bemutatom, hogy Tóth Márta és családja miként tekintett önmagára, hol helyezte el magát a társadalomban. Első hangzásra ez tűnhet úgy, mint amely még áttételesen sem kapcsolódik kérdésfeltevémhez, azonban ennek megválaszolása nélkül a kultusz későbbi fogadtatása nem érthető meg.

A családok kommunikatív emlékezetének alapvető szerepe van abban, hogy a nemzedékről nemzedékekre öröklődő mítoszok, legendák segítségével megteremtse az egyén társadalmi önmeghatározását, tehát azt, hogy mely csoportokkal érzi magát azonosnak, s azoknak milyen vélt csoporttagságot jelentő normáival azonosul. E mítoszoknak nem a valóságtartalmuk, hanem az általuk hordozott jelentése a fontos, amelyet az emlékezeti közösség elfogad igaznak, valósnak. A családmítoszok központi elemei az ősök egy tagjához vagy bizonyos nemzedékekhez társított történetekbe sűrített pozitív tartalmak, amelyek aranykormítosz-szá állnak össze. Ezek a család egykori fényét, nagyságát, gazdagságát, egyszóval korábbi jólétét tanúsítják és erősítik meg a negatívként megélt jelennel ellentétben. Ezek a mítoszok alapvető szerepet játszanak abban, hogy az egyén nem az aktuális társadalmi státuszával, hanem olyan csoportokkal azonosul, amelyeknek a jelenben nem, hanem csak a képzelt múltban volt tagja a család.

A nyírségi – szánt szándékkal közelebből meg nem nevezett faluban élő – családban a dicső múlt és a sanyarú jelen, tehát a társadalmi státusz és a szociális identitást alkotó narratívák konfliktusa markánsan rajzolódik ki. Hiszen magukra nemesi rangjukból adódóan, mint úri családra a tekintettek, Tóth Márta is magát úri lányként tartotta számon, annak ellenére, hogy a faluban a legszegényebbek közé tartoztak.

Márta szigorúan betartotta a vallási ünnepeket és az értékrendet. Szinte minden vasárnap volt templomban, amely azonban falujukban nem volt, így Tokajba kellett gyalogolnia. Ez azt is jelzi, hogy a falujában a katolikus hívek kisebbségben voltak a reformátusokkal szemben, hiszen csak számukra épült templom. Önmeghatározását a dicső ősökbe vetett hit alapjaiban befolyásolta. Azért is volt olyan konfliktusos és nehezen összeegyeztethető a múlt és a jelen, mert a családi emlékezet talán a jelen végletes elutasításának részeként a múltat különös fényrel ruházta fel. Az ősök úri-nemesi rangja visszaszerzésének céljába illeszkedik a pesti cselédkedése is, amellyel pénzt próbált keresni a föld egy részének kiváltására és a gazdaság fejlesztésére.

Márta úgy képzelte el, hogy az emberi sorsokat az Isten irányítja, így ő az, aki az emberek társadalmi mozgását is meghatározza. Azaz emberi sorsok alakulását nem külső és belső körülmények, vagy konkrét cselekedetek határozzák meg. Világképében a történéseket Isten dönti el. Abban hitt, hogy mind a saját, mind pedig az ősei tetteit végső soron az isteni rendelés az, ami megszabta és megszabja. A saját társadalmi helyzetével való elégedetlenséget naplójában „gonosz” büszkeségnek is nevezi, amely már egyértelműen a világképre vezethető vissza. Eszerint az isteni akarat ellen való lázadásnak tekinthető, ha szembefordul a rá

mért – szegény – sorssal. Volt, amikor elkeseredésében ez ellen lázadt, volt pedig mikor a bejegyzését is segélykéréssel fejezte be: „Jól van ez így. Büntess ó Uram, ha ez javamra lesz, de azért vigyázz kérlek rám, hogy el ne essek a keresztemnek súlya alatt.”¹⁷

Naplójában azt az igényét, hogy a sorsán változtasson, nagyravágyásnak nevezi, amely számára bűn volt, hiszen többre vágyott, mint amit Isten adott neki: „Hiába határozom el, hogy jó leszek, nem leszek haragos, irigy, önző, főleg nem nagyravágyó. Ha ugyan mert sokszor kétségbe vonom, mert az nem lehet nagyravágyás, hogy ki kívánczok e nyomorult, sanyarú, piszkos és bűnnel telt életből, illetve faluból. Mert hiszen nem vágyok én cifra ruhákra, fényes palotákra ez hiúság volna, csak egyszerű életre, hol tisztán szentül élhetnék. Mert úgy gondolom, ha nagyra vágyódnék, nem kívánczoznék cselédnek.”¹⁸ Tehát ahhoz, hogy a budapesti cselédkedés ne csak a szavak szintjén, hanem tettekben is testet öltjön, elsőként a falu elhagyásának olyan értelmezésével kellett megbirkóznia, amely szerint az az isteni akarat elleni lázadás. Nemcsak világképének egyes elemeit kellett átértelmeznie annak érdekében, hogy pesti munkavállalásra adja a fejét, hanem érezni kellett az egyre inkább fojtogató nyomort is. 1941 januárjában már minden akarata ellenére sem tudott magának téli cipőt venni.

Szegénységéből, különösen pedig a múlt és jelen összeegyeztethetlenségéből adódóan gyakran gondolt arra, hogy véget kellene vetnie az életének. Annak ellenére, hogy római katolikusként e kérdésnek már a felvetése is bűnnek számított. Ez azonban újabb és újabb lelkiismeret furdalást okozott számára. Elkeseredésében, amikor feltette maga számára a kérdést, hogy érdemes-e élnie, egyértelműen annak elutasítása került túlsúlyba: „Se gazdag nem vagyok, sőt a legutolsó a faluba, aki ezelőtt hús évvel a szolgánk volt, most még nem is köszön. Se egészség, se műveltség ó hogy talán a szívem is meghasad fájdalomában.”¹⁹ Az öngyilkosságot látta az egyetlen olyan lehetőségnek, amellyel a rá mért szenvedésként megélt sorsot elkerülheti. „Ó borzasztó ez a tehetetlenség, ez fog engem megbolondítani. Sokszor így is olyan vagyok mint a fél örült futkosok végig a szobán elkeseredésemben. Nem is bánám, ha meghalnék, de még talán arra is képes leszek, hogy neki megyek a Tiszának. Most már minden reménységem összeomlott, nem is sok fűz már az élethez.”²⁰ Az öngyilkosság gondolatának motivációja volt, hogy az életének az alakulását minden esetben az isteni akart megnyilvánulásként értelmezte, így egyre kilátástalanabbnak megélt helyzetét isteni cserbenhagyásként vette tudomásul. Gyakori imái ellenére „még mintha az Isten se akarna meghallgatni.”²¹

Márta képzeletében a társadalom élesen oszlott gazdag urakra és szegény parasztoakra. A lány egyetlen célja volt, hogy visszakerüljön az urak rétegébe, s hogy ne csak a saját maga, hanem a külvilág is e csoport tagjaként érzékelje. Ehhez pedig egyetlen eszközként a pénzt látta. „Jaj, de sokszor gondolok arra, hogy talán még lopni, hazudni is tudnék a pénzért, csak volna, hogy gazdag

17 Tóth 1940. augusztus 18.

18 Tóth 1940. december 29.

19 Tóth 1940. szeptember 8.

20 Tóth 1941. február 4.

21 Tóth 1941. február 4.

legyek. Hozzá méltó, tanult, ápolt jól öltözött, pénzes, független. Ha te nem jössz hozzám, utolsó leszek és rongyos a rongyosok között, megszárad a kenyér, míg hozzám jut és a hús közül csak a csontot kapom.”²²

Világképében kezdetben azonban nemcsak a cselédkedésnek volt egy olyan olvasata, amely szerint a nagyravágyás, amely az isteni akarat ellen való lázadást hordoz. Hasonló érvelés felmerült a pénzzel kapcsolatban is, mint, amelynek nagyra értékelése azt jelenti, hogy a lelki javakat kevesebbre tartja a materiális javaknál: „a pénz az bűn az rossz, a gőg maga a sátán. De én szeretem a pénzt, mert tudom, hogy nem rossz és nem sátán, csak annak, akik mérték nélkül szaladnak utána. Tudom, hogy a pénz jó, hűséges szolgál és kinyitja előttünk a vasrácsos kapukat, amit a gőg és hatalom bezárt.”²³

Az egyre kilátástalanabb anyagi viszonyok hajtották Mártát a fővárosba. Pontosan nem tudni, hogy már korábban is a fővárosban szolgáló hűgának a segítségével mikor került ide cselédnek. Az azonban bizonyos, hogy 1941 és 1944 között ott szolgált. Mint úri leány ezt kifejezetten megaláztatásként élte meg, de vállalta annak érdekében, hogy a család és saját vagyoni helyzetén javítson.

Pesti szolgálata alatt az egyik megaláztatás következtében mély csalódással és kiábrándultsággal vetette papírra a következő sorokat: „mártír mosolygással hajtom meg fejem az örök imádó előtt. Ó Te, Te akit minden véletlenek örök indítójának vallok Te végy fel és sodorj engem oda ezek [az urak – K. G.] közé, akik közé elejétől fogva tartoztam, és minden nyomorúságom, elmaradottságom dacára is érzem tartozásomat.”²⁴ A lány rendkívül éles társadalmi ellentéteket képzelt el. S tapasztalatai is ezt erősítették meg, hiszen bár ő magát nemesnek és úri lánynak tartotta, de a külvilág csak cselédként tekintett rá. Erre utal az idézetben az „együtt kezdtük”, vagy néhány sorral később „akik közé elejétől fogva tartozom” majd rátér arra, hogy ezen eredeti ideális állapothoz képest a miként nőtt a társadalmi távolság közöttük.

Teleologikus világképben az egyének életútját nem a szabad akarat, hanem az isteni elrendelés az, ami eldönti és alakítja. Ennek az értelmezésnek a legnagyobb előnye az volt, hogy ilyen módon minden kudarcot és megpróbáltatást emelt fővel próbált elfogadni („és mártír mosolygással”²⁵), hiszen abban is az isteni akarat megnyilvánulását látta. Ez a vallásosságát kezdetben még inkább megerősítette, hiszen olyan nagynak látta a társadalmi válaszfalakat, hogy egyetlen esélyként az isteni beavatkozást vélte annak lehetőségeként, hogy a vágyott társadalmi pozícióba kerüljön, s így az „eredeti” állapot helyre álljon. A „csodába” vetett bizalom alapja pedig a szilárd hit volt az isteni gondviselésben.

Az idő múlásával Márta falusi lányként a fővárosban cselédkedve tömegével élt meg olyan helyzeteket, amelyek számára megalázóak voltak, s kétségbe vonták azon elképzelésének a realitását, hogy társadalmi emelkedése megtörténhet. A cserbenhagyottság és a kudarc állandó érzése pedig oda vezetett, hogy hite

22 Tóth 1941. május 1.

23 Dátum nélküli bejegyzés Tóth Márta naplójában.

24 Tóth 1943. május 25.

25 Tóth 1943. május 25.

megrendült és a korábban vallott isteni gondviselésben is kételkedni kezdett. Naplója azért is rendkívüli forrás, mert olvasmányairól is beszámol, ebből látható, hogy azokat egyrészt a radikális jobboldali politikai napilapok (pl. Egyedül Vagyunk), másrészt pedig a vallásos tematikájú könyvek uralták.

Márta világképéről sokat elárul, hogy megismerve a fővárosban a társadalom működését, amelyet korábban már a Nyírségben is megtapasztalt, egyetlen lehetséges változtató erőnek a transzcendens beavatkozást tartotta, amely a társadalmi emelkedését és az urakhoz való tartozását megvalósíthatja. Így nemcsak az Istenhez imádkozott, hogy helyzetén javítson, hanem Kaszap Istvánhoz is, akinek kultuszát a fővárosban ismerte meg.

Különösen 1943-1944 fordulóján tűnik fel a székesfehérvári novícius neve többször a naplójában. A kultusza terjedésének határait és korlátait jól jelzi, hogy amíg a Nyírségben élt, nem írt a novíciusról. Kaszap nevével és tiszteletével egyértelműen a pesti szolgálat alatt ismerkedett meg. 1944 januárjának harmadik napján kezdte el olvasni az Endrődy László *Életet Krisztusért* című Kaszap életrajzot. Márta az írói szerepjátékából is adódóan a könyvre vonatkozó reflexióit is rögzítette naplójában. Feljegyzéseinek segítségével az is feltárható, hogy egy cseléd lány milyen olvasatát alakította ki a kultusz alapját képező életrajznak. Amint már említettem Márta világképe élesen oszlott parasztokra és urakra, s bár ő önmeghatározását tekintve az utóbbihoz tartozott, mégis a külvilág az előbbihez sorolta. Minden erőfeszítése arra irányult, hogy ezt a kettőt összhangba hozza.

Elsősorban az foglalkoztatta a könyv kapcsán, hogy miként lehet jónak, szentnek lenni, s mi az, ami Kaszapot szentté tette. Márta egyszerűen nem értette, hogy ilyen fiatalon miként lehet általánosan tisztelt valaki, és ez volt, ami leginkább elbűvölte a novícius életútjában. Társadalomképéből adódóan elsőként úgy látta, hogy amennyiben a jólét adott, akkor nem nehéz jónak és szentnek lenni. „[a könyv olvasásának – K. G.] elején ilyen gondolatok jöttek ó hát csak ennyi és ilyen könnyű. De jó volt Kaszap Istvánnak ő úri fiú iskolázott, okos, tanulhatott így könnyű jónak lenni. De ha az én helyembe volna, vajon hogyan tenne, mert én az ő helyébe úgy tettem volna mint ő.”²⁶ Kaszap apja postai főellenőrként szolgált, s ez, valamint az, hogy középiskolai tanulmányait gimnáziumban folytatta, egyaránt oda vezetett, hogy a cseléd lány, akinek a polgári elvégzése is álom volt, már úri fiúként tekintett rá. A fő kérdés számára az volt, hogy mi tett egy nála fiatalabb fiút szentté: „Még nem olvastam végig, de kutatom és keresem, hogy mi az, ami őt szentté teszi, hiszen sokszor jó, tiszta lelkű, kedves sőt híres szónok, és nagy eszű papok, szerzetesek vannak és ha lehullanak a többi levelek közé alig veszi észre valaki. És itt Kaszap Istvánnál alig 19 évet sok visszaesést, fiatal próbálgatás, egyszerű élet és mégis íme híre van és a híreknek komoly alapja van és kell, hogy az életben több is legyen mint amit ez a könyv elénk tár.”²⁷ A mű későbbi tárgyalásakor magát a novíciussal állította párhuzamba, ellentétes és közös pontokat keresve kettejük között. A legfontosabb, amely a kultuszban is kulcsszerepet játszott, Kaszap fiatal életkora volt. Ugyanakkor a háborús cselekményekkel összefüggő

26 Tóth 1944. január 3.

27 Tóth 1944. január 3.

imameghallgatásokkal szemben a novícius tiszteletének háborús olvasata egyáltalán nem jelenik meg a naplóban. Ez azt sejteti (akárcsak a frontról a lapszerkesztőségbe küldött imameghallgatások), hogy a kultuszok egyéni fogadtatása kapcsán a hívők élethelyzete által meghatározott személyes olvasat a lényeges. A naplóíró lányt Kaszapnak a háborús védőszentként való interpretálása nem szólított meg, mert ez az olvasat számára nem volt aktuális. Hasonló rajzolódot ki a szenvedések elviselése kapcsán is.

Kaszap tiszteletére, a hozzá intézett kilencedekben, imákban égi segítségére azért is szüksége volt, mert egy újabb lehetőséget látott abban, hogy sorsa az ő közbenjárásával javulni fog. Ez pedig hitének a megerősödéséhez vezethet: „Éppen ezért ó Kaszap István mivel nem bírom fölfogni lelkednek csak egy tű-hegynyi szikráját, ezért kérlek légy ügyvédem. Te sokat tanultál, én is sokat olvastam és az én könyvem nemigen válogatta senki, volt úgy hogy rám rontott lefagyasztott bennem minden hitet és illúziót [az olvasmányom – K. G.], összetörte fogyó reményem és a kétségek mélységes szakadékaiba dobott. Nem is tudom kinek köszönhetem, hogy egy-egy csenevész ágba vagy félszáraz gyökerbe mindig megakadtam. Lásd most is így vagyok, lógok a semmi és valami között, nem tudom, mi köt, nem tudom meddig tart, semmit nem tudok, mert előttem ködbe vesző meredek és hideg hegycúcsok, mögöttem magas völgy tele kígyókkal, ró-kákkal, patkányokkal és galambokkal, kicsiny szürke étellel, apró kis bajlódással, vesződéssel, sárral és porral, laposnak látom vagy csak a szemem hibás.”²⁸ A hitének megingását gazdagon festett képi elemekkel rajzolta meg az írónak készülő leány. Márta Kaszapra – ahogy ő fogalmaz – egy újabb kapaszkodóként, gyökérként, ágként tekintett, amely megmentheti hitét. Azonban más tényezők is szerepet játszottak abban, hogy – amint fogalmaz – rá rontott hitének elbizonytalanodása. Ez elsősorban teocentrikus világnépből, s a fővárosi szolgálatnak kudarcként való megéléséből következik. Fáradásainak sikertelenségét olyan értelemmel is felruházta, hogy az isteni gondviselés cserbenhagyta, ezt pedig állandó csalódásként élte meg, és ez elkeseredésében kikezdte a hitét. Ez ellen próbált küzdeni, olyan módon is védekezni, hogy magát, elsősorban kitartásának, szilárd elhatározásának a hiányát, másodsorban pedig a társadalom képzelt rendjét tette meg felelősnek a sikertelenségért, a társadalmi emelkedés elmaradásáért. S nem az isteni gondviselés elmaradását.

Más alkalmakkor is abban hitt, hogy Kaszap tisztelete az ő sorsát pozitív irányba fogja befolyásolni. Ekkor is a korábbiakhoz hasonlóan magával állította párhuzamba a novíciust: „Tehozzád fordulok tanácsért ó kis Kaszap István gondolj arra, mikor neked is tüzek égették a lelked[ben], nekem is, de a te körülményeid mások voltak mint az enyéme. Igen, engem is tűz gyötör az hogy lehet, hogy feltudok emelkedni, lehet, hogy elveszek benne nyomorultul hiába. [...] Akartam is eljönnem, próbáltam és nem úgy sikerült, ahogy én akartam, de ha erősen akarnám!! Nagyon elszántan és konokan.”²⁹ Ekkor a fő kérdés, mind maga, mind pedig a

28 Tóth 1944. január 3.

29 Tóth 1943. december 11.

húga számára az volt, hogy hazatérjenek-e véglegesen a pesti szolgálat kudarcának következtében.

Az ellen, hogy helyzetét, azaz cselédkedését ne kudarcként élje meg, oly módon is próbált védekezni, hogy szegénységét a keresztény tradícióból és értékrendből kiindulva javaslatom értéként felfogni. Ez az új felismerés és értelmezés helyzetének elfogadását is megkönnyítette, hiszen így, ha nem is vagyoni, de képzelt erkölcsi fölénybe kerülhetett: „a rendes, mértékletes, inkább szegény életnél nincsen nagyobb boldogság.”³⁰ Ezzel az új jelentéssel boldog állapotnak látta pillanatnyilag a cselédkedést és a szegénységet. Az isteni gondviselésben megnyugodva, újra örömmel tudta szolgálatát folytatni, amely ellen kétségbeesésben tiltakozott. Ez a megnyugvás azonban egyre ritkább lehetett, és e pozitív élmény hiánya hite szilárdságát is kikezdtte. Az egy hónappal későbbi olvasmánya Schütz Antal Isten a történelemben című könyve volt. Márta szabadidejében egyszerre olvasott szórakoztató és tudományos könyveket, értékrendjében ez utóbbi is ennek minősült. E bejegyzéséből is kétségbeesett lelki harca világlik ki, amelyet hite megtartásáért és gazdagításáért folytatott. Ennek alapja a már korábban feltárt mozgatórugók következtében az Isten létében való kétkedés volt, hiszen úgy tapasztalta, nem segít senki, hiába hisz benne teljes szívéből. Úgy érezte, hogy hite nem elég erős ahhoz, hogy e kudarcok ellenére is bízson Istenben. Vallási olvasmányai, és Kaszap tisztelete is, minden bizonnyal e folyamat megállítását célozták: „hitem minden oldalról való lefagyasztó lemosolygása miatt nagyon erős talajba kellene átültetni élő gyökereit. Ezt akarom én, ezt a talajt munkálni, kövériteni, tartalmassá gazdaggá tenni. De hogyan kezdjek hozzá, mit tegyek, hogy még jobban el ne rontsam, ki ne lúgozzam.”³¹ Isten létezésének megkérdőjelezése bejegyzéseiben csak ideiglenesen mutatható ki, azonban egyértelműen uralja a bejegyzései tematikáját, hiszen naplójában – mint oly sok hozzá hasonló korú leány – döntően keserűségét öntötte ki őszintén. „Mert így élni tovább ködbe és egyhelyben várni, hogy mikor nyílik meg az ég és megjelenik nagy fényességben Ő, Ő, akit Istennek nevezünk és kijelenti, hogy íme itt vagyok és tovább ne kételkedj.”³² Vallásosságának megingása tehát alapvetően azzal állt összefüggésben, hogy egyre kevésbé sikerült életének eseményeit úgy értelmeznie, hogy abban közvetlenül vagy közvetve az isteni gondviselés nyilvánult volna meg.

Összegzés helyett

Az imameghallgatásokon alapuló korábbi elemzésekkel összevetve milyen eltérések rajzolódnak ki Márta Kaszap iránti tiszteletében? A kultusz egyéni fogadtatásának és jelentésének hasonlóan mély kontextusát a források hiányában egyetlen esetben sem sikerült feltárni. A korábbi elemzések éles fénnnyel világitottak rá arra, hogy jelentős különbség volt Bogner és Kaszap kultuszának a

30 Tóth 1944. január 3.

31 Tóth 1944. február 22.

32 Tóth 1944. február 22.

fogadtatásában, és a novícius tisztelete volt az, amely széles körben tudott elterjedni. Tóth Márta naplója ugyanezt erősíti meg. Jól illeszkedik a korábbi képbe, hiszen nem említi, hogy hallott volna Bognerről vagy esetleg Tormáról. Akárcsak a többi hívő, így Márta is szentként tekintett a novícusra, figyelmen kívül hagyva az ezzel kapcsolatos hivatalos egyházi álláspontot. Mártát az életrajzban leginkább Kaszap fiatal életkora nyűgözte le, ebben közel azonos koruk kulcsszerepet játszott. Az életrajz másik alapeleme, amelynek üzenete a testi szenvedés hősiess viselése egyáltalán nem jelenik meg a naplójában. Talán azért, mert számára ennek jelentése nem volt aktuális. Akárcsak a többi imameghallgatás szerzője számára, neki is Kaszap életútjával való megismerkedése azt a reményt hozta (az ő esetében egy rövid időre), hogy „égi pártfogója” lehet, aki sorsának jobbra fordításában segíthet, ha kellően tiszteli. Azonban esetében ez a tisztelet nem volt elég erős ahhoz, hogy az elvallástalanodás útján megállítsa, bár még kezdetben a novícusra, mint egy új kapaszkodóra, reménységre tekintett, aki segíteni fogja a vágyott társadalmi emelkedés elérésben.

Irodalom

ARATÓ László (szerk.)

1997 *Ki volt Kaszap István? Írták magyar jezsuiták, Endrődy László könyve nyomán.* Márton Áron Kiadó, Budapest

CsÁVOSSY Elemér

1941 *Érd anyyala. Bogner Mária Margit nővér élete és erényei.* Korda, Budapest.

1944 *Egy sír a Duna fölött. Mária Margit nővér élete és naplója.* Stephaneum Nyomda, Budapest

CSER László

1944 *Himnusz a kereszten. Torma Kálmán élete.* Veritas, Budapest.

ENDRŐDY László

1943 *Életet Krisztusért. Kaszap István élete, 1916-1935.* Stephaneum Nyomda, Budapest.

Kaszap István lapja

1942-1948 *Kaszap István lapja. Hitbuzgalmi értesítő.* Felelős szerk.: Vadász József. Kaszap István Szenttéavatását Szorgalmazó Bizottság, Budapest.

KatLex

1999-2009 Magyar Katolikus Lexikon (főszerk. Diós István; szerk. VICZIÁN János)

KUNT Gergely

2009 A Kaszap-kultusz védelme (1945-1947) In: Ö. Kovács József – KUNT Gergely (szerk.): *A politikai diktatúra társadalmisítása. Nyelv, erőszak, kollaboráció, ellenállás, alkalmazkodás. A jelenkortörténet útjai* 3. Miskolc. 161-179.

2012a Kaszap-kultuszok a második világháború alatt. *Egyháztörténeti Szemle* XIII. 3. 5-93.

2012b Biográfia- és kultuszépítési technikák Bogner Mária és Kaszap István életrajzainak tükrében. In: BARNÁ GÁBOR (szerk.): *Vallás, közösség, identitás*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 31. Szeged. 104-119.

Margitvirágok

1941-1948 *Margitvirágok: Bogner Mária Margit lapja*. Kassa.

TÓTH Márta

é.n. *Napló 1939-1946*. Magántulajdon. Kézirat.

KUNT, GERGELY

THE LIFE OF MÁRIA MARGIT BOGNER AND ISTVÁN KASZAP

From the macro to the micro reading

The name of Mária Bogner visitation nun fell into oblivion, unlike that of the novice, István Kaszap. The difference between the two receptions of cults was obvious even during World War II. In this study I focus on the possible reasons behind the different reception and success. My primary source is the *Margitvirágok* and the *Kaszap István Lapja* devotional bulletins.

First, I review the institutionalization of the cults and I give an overview of the life history of the two figures in the central of devotion. Later I analyse how the Bogner and Kaszap life history interpretations transformed from the early 1940s to the end of the 1940s, through the use of non-official church standpoint published in the bulletins playing an important role in the creation of the cult. I also reflect on and analyse the reactions to the officially accepted bibliographies and articles from the bulletins. As an example for the personal reception of the cult I analyse the comments from an unpublished diary of a Roman Catholic servant girl from Nyírség reflecting on the biography of István Kaszap.